

УДК 94:327] (477.63) «1945/1959»

Іноземні делегації у Дніпропетровську та області у 1945–1959 рр.*

Ольга Каковкіна

Кандидат історичних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-6254-1545

ResearcherID: S-6390-2018

landion@ukr.net

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
проспект Гагаріна, 72, м. Дніпро, Україна, 49010*

Анотація. *Мета статті* – з'ясувати особливості іноземної присутності у місті та області протягом 1945–1959 рр., її інтенсивність та зміст на прикладі перебування зарубіжних делегацій – від завершення Другої світової війни, внаслідок якої змінилась політична карта Європи та світу, зміст міжнародних відносин, до рішення про надання Дніпропетровську статусу умовно-закритого міста у серпні 1959 р., що зумовило заборону відвідування іноземцями до 1987 р. *Методи дослідження:* історико-хронологічний, компаративний. *Основні результати:* у статті розкрито один з аспектів іноземної присутності у регіоні на прикладі цільових груп, які, як правило, приїздили на запрошення громадських організацій, а також певних відомств. Визначено деякі особливості відвідування регіону зарубіжними делегаціями, кількісні показники, склад окремих груп, програми перебування, проблеми обслуговування. З'ясовано, що певною межею у відвідуванні іноземцями регіону, як і в цілому СРСР, став 1953 р., коли внаслідок лібералізації зовнішньої політики радянського керівництва іноземна присутність у регіоні стала більш масовою та публічною. Дніпропетровськ та прилеглі райони були одним з пунктів відвідування разом з Києвом, Харковом, Запоріжжям. Мета візитів передбачала ознайом-

---

* Статтю підготовлено відповідно до завдань ініціативної науково-дослідної теми кафедри всесвітньої історії 0119U100405 «Проблеми історико-антропологічних досліджень всесвітньої історії».

лення з радянською дійсністю задля формування певного іміджу СРСР, демонстрації «переваг» радянської моделі, а тому зумовлювала значне ідеологічне навантаження програм та жорсткий контроль з боку партійних органів. Із середини 1950-х рр., з інтенсивним розвитком міжнародних економічних зв'язків регіону, насамперед у важкій промисловості, зростає кількість делегацій з виробничими цілями. Економічна складова відносин домінувала над туристичною, яка практично не охопила Дніпропетровщину, зважаючи на формування закритих виробництв. У висновку зазначено, що вже на етапі пізнього сталінізму місто й регіон були вагомим частинкою міжнародної презентації СРСР та України. Разом з тим перебування іноземних груп виявило значні проблеми їх обслуговування, зумовлені матеріальними труднощами, відсутністю досвіду та кадрів, специфікою організації прийомів в умовах тоталітарної держави. *Практичне значення*: рекомендовано для застосування у практиці викладання та дослідження регіональної історії, міської історії. *Оригінальність*: теми міста Дніпропетровщини, Дніпропетровська у системі міжнародних відносин України доби тоталітаризму. *Наукова новизна*: вперше розглянуто питання перебування іноземних делегацій на Дніпропетровщині протягом 1945–1959 рр. на основі джерел, які вперше впроваджено до наукового обігу – матеріалів Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву Дніпропетровської області та періодичних видань досліджуваного періоду. *Тип статті*: теоретична.

Ключові слова: міжнародні зв'язки; СРСР; іноземці; Дніпропетровщина; регіон.

Надійшла до редколегії 14.07.2019

Прорецензована 22.07.2019

Рекомендована до друку 31.07.2019

Foreign Delegations in Dnipropetrovsk City and Dnipropetrovska Oblast in 1945–1959*

Olga Kakovkina

PhD in History, Associate Professor

ORCID: 0000-0002-6254-1545

ResearcherID: S-6390-2018

landion@ukr.net

*Oles Honchar Dnipro National University,
72 Gagarin avenue, Dnipro, Ukraine, 49010*

Abstract. *The purpose of the article* is to figure out the features of a foreign presence in the city and the region during 1945–1959, its intensity and content on the example of the visit of foreign delegations – from the end of the World War II, as a result of which the political map of Europe and the world, the content of international relations have changed, to the assignment to Dnipropetrovsk the status of a conditionally closed city in August 1959, which led to the prohibition of its visit by foreigners until 1987. *Research methods* are historical-chronological, comparative. *Main results:* One of the aspects of foreign presence in the region is revealed on the example of target groups, which, as a rule, came at the invitation of public organizations, as well as certain departments. Some features of visiting the region by foreign delegations, quantitative indicators, the composition of individual groups, residence programs, service problems were identified. It was found that a certain limit in visiting foreigners to the region, as well as in the whole USSR, was 1953, when, as a result of the liberalization of the foreign policy of the Soviet leadership, the foreign presence in the region became more massive and public. Dnipropetrovsk and the surrounding areas, along with Kyiv, Kharkiv, Zaporizhzhya, were one of the visiting points. The purpose of its visits was to familiarize with the Soviet reality for the formation of a certain image of the USSR, to demonstrate the «advantages» of

---

* *The article was prepared in accordance with the objectives of the initiative research topic of the World History Department 0119U100405 «Problems of historical and anthropological studies of World History».*

the Soviet model, and, therefore caused a significant ideological load of programs and strict control by the party bodies. Since the mid-1950s, with the intensive development of international economic relations in the region, primarily in heavy industry, the number of delegations with production targets had been growing. The economic component of relations dominated the tourism sector, which almost did not cover the Dnipropetrovsk region, given the formation of closed industries. In conclusion, it was noted that already at the stage of late Stalinism, the city and region were a significant part of the international presentation of the USSR and Ukraine. However, the stay of foreign groups revealed significant problems in their service due to material difficulties, lack of experience and personnel, and the specifics of organizing admissions under conditions of totalitarian state. *Practical significance*: recommended for the practice of teaching and research regional and urban history. *Originality*: sources that were first introduced to scientific circulation were used – the Central State Archive of the Public Organizations of Ukraine, the State Archive of the Dnipropetrovsk Region (oblast') and regional periodicals of the period. *Scientific novelty*: the issue of the presence of foreign delegations in the Dnipropetrovsk region during 1945–1959 was considered, the problem of the place of Dnipropetrovsk region, Dnipropetrovsk in the system of international relations of Ukraine of the totalitarian period was determined. *Article type*: explanation.

Keywords: International Relations; The USSR; Foreigners; Dnipropetrovsk Region.

Received 14.07.2019

Reviewed 22.07.2019

Accepted 31.07.2019

Постановка проблеми. Внаслідок значних змін у системі міжнародних відносин після Другої світової війни, формування нових напрямків зовнішньополітичної діяльності СРСР значно розширились зарубіжні зв'язки за участю України. Республіка стала важливою ланкою у розвитку відносин як з новими союзниками СРСР, так й іншими країнами, зокрема Заходу. При цьому набрав обертів регіональний рівень цих відносин, де Дніпропетровщина зберігала роль одного з економічних, промислових центрів держави, яка сформувалась ще у 1930-х рр. Однак в історії власне Дніпропетровська, у цілому регіону, тема «закритого міста» певним чином наклала відбиток на уявлення про їх місце у міжнародних зв'язках до 1959 р., коли було прийнято рішення про надання місту статусу умовно-закритого міста. У колі малодосліджених питань щодо іноземної присутності у місті й області пропонуємо для розгляду одне – перебування іноземних делегацій протягом 1945–1959 рр. Зазначимо, що вже з кінця 1940-х рр. в інститутах міста навчалися студенти з країн «народної демократії», з 1950-х рр. підприємства області стали базою для навчання сотень громадян країн Східного блоку, Азії та Африки, складовою науково-технічних, виробничих відносин з десятками країн світу. Наявність значної кількості незадіяних дослідниками джерел, зокрема архівних, дозволяє відтворити доволі насичену історію міжнародних зв'язків міста й регіону у «дозакритий» час.

Історіографія. Питання про відвідування Дніпропетровська та області іноземцями чи іноземними делегаціями протягом 1945–1959 рр., як і місце регіону у міжнародних зв'язках у добу тоталітаризму та «холодної війни», майже не висвітлено науковцями. Наприклад, в останній історії Дніпропетровська ця сторінка практично відсутня (Болебрух, А. Г., ред., 2006). Разом з тим досліджувалась участь іноземців у розбудові радянського господарства в Україні, безпосередньо на Дніпропетровщині у 1920-х–1930-х рр., місце регіону у зарубіжних зв'язках (Кравченко, А. А., 1975; Кабанов, В. И., 1995; Голуб, А. И., 1986; Іваненко, В. В. та Голуб, А. І., 1992; Журба, М. А. та Черніговець, Н. М., 2013). Дніпропетровськ та область фрагментарно представлені в публікаціях, присвячених відносинам УРСР з «братніми соціалістичними» країнами (Іваницький, М. Н., 1957; Лисевич, І. Т., 1966; Сохань, П. С., 1969; Гайворонюк, В., 1970; Знаменська, М. В., 1970; Знаменская, М. В., 1974; Сологуб, В. А., гл. ред., 1983). В історії підприємств, які відвідували іноземці, ці сюжети звучать епізодично (Батарина, А., Бибик, Г. и Митяев, В., 1978). У зв'язку з цим варта уваги стаття М. Журби, в основі якої – матеріали ЦДАГО України про перебування польських селянських делегацій в УРСР, зокрема у Дніпропе-

тровській області (Журба, М., 2002). Властивий радянським публікаціям «парадний» стиль разом з недостатністю джерел не сприяє розумінню усього змісту зарубіжних зв'язків за участю міста й області, які, однак, не стали предметом вивчення сучасних вчених.

Мета дослідження – з'ясувати особливості іноземної присутності у місті та області протягом 1945–1959 рр., її інтенсивність та зміст на прикладі перебування зарубіжних делегацій. Зазначимо, що не ставимо за мету розкрити всю панораму міжнародної активності та закордонних зв'язків міста та регіону, які включають інші сфери та напрямки, – навчання іноземних студентів у ЗВО міста, приватні поїздки тощо. Обрані хронологічні межі – від завершення Другої світової війни, внаслідок якої змінилась політична карта Європи та світу, зміст міжнародних відносин, – до рішення про надання Дніпропетровську статусу умовно-закритого міста у серпні 1959 р., що спричинило заборону відвідування його іноземцями до 1987 р. (ця можливість допускалась у виняткових випадках). Зважаючи на те, що місто було важливим пунктом маршрутів для гостей з-за кордону до 1959 р., цей факт варто вважати певним маркером для розвитку міжнародної активності у регіоні. Регіональний підхід дозволяє розкрити реалізацію «великої політики» на місцевому, локальному рівні, розглянути практики прийому, обслуговування іноземців, визначити особливості їх перебування.

Джерела. В основі дослідження – матеріли фонду Центрального Комітету Комуністичної партії України з Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України) та фонду Ради народного господарства Дніпропетровського економічного району (далі – Дніпропетровський раднаргосп, ДРНГ) Державного архіву Дніпропетровської області. Використані документи ЦДАГО України представлені листуванням з центральними, регіональними (обласними) партійними комітетами, Українським товариством культурних зв'язків з закордоном (далі – УТКЗЗ), розпорядженнями, інформаціями, довідками. Матеріали ДРНГ містять листування між центральними відомствами та підприємствами раднаргоспу, від часу його створення у 1957 р., про перебування зарубіжних груп. Використано публікації обласних газет «Зоря», «Дніпровська правда», хоча інформація про більшість іноземних делегацій, які бували в області з кінця 1940-х – до початку 1950-х рр., у них відсутня, а гості з країн капіталізму взагалі не ставали «медійними героями».

Виклад основного матеріалу. До Другої світової війни, у 1920–1930-х рр., місто та у цілому Україна посідали важливе місце у міжнародних зв'язках, а безпосередньо Дніпропетровськ та його «околиці», – великі індустріальні проекти – Дніпрогес, Криворіжсталь, не тільки

входили до рекламних акцій та подорожей туристів-іноземців, а й стали полем діяльності іноземних фахівців, робітників. Наслідки Другої світової війни зумовили новий формат міжнародних відносин: відбулось формування блоку країн з комуністичними урядами, передусім у Європі, поряд з цим розгорталась «холодна війна», яка призвела до поляризації світу та протистояння двох систем. В цих умовах міжнародні контакти отримали новий зміст, де ідеологічна складова набувала особливої ваги, що визначило особливості зарубіжних зв'язків за участю УРСР.

Зростання масштабів закордонних зв'язків у довоєнний час спричинило створення спеціальних структур – Всесоюзного товариства культурних зв'язків із закордоном (далі – ВТКЗЗ) у 1925 р. та його українського відділу – УТКЗЗ у 1926 р.^{*}, «Інтуристу» у 1929 р. – державного (пізніше – всесоюзного) акціонерного товариства з іноземного туризму в СРСР, які виконували свої функції із обслуговування зарубіжних гостей і у подальшому. При цьому УТКЗЗ перебувало у фактичному підпорядкуванні ЦК КП(б)У й забезпечувало організаційно-ідеологічну частину перебування іноземців. У перші повоєнні роки об'єктивні причини гальмували розвиток міжнародних зв'язків на регіональному рівні, – значні людські та матеріальні втрати, необхідність відбудови економіки та у цілому ресурсу для прийому іноземців. Поряд з тим Україна активно включалась у реалізацію різних рівнів економічних, політичних, культурних відносин. У повоєнний період у країнах «народної демократії» відбувалися процеси формування радянської моделі, яка передбачала здійснення індустріалізації та колективізації, формування нової ідеологічної та світоглядної основи існування держави та суспільства. Метою організації приїзду доволі численних делегацій з таких країн була пропаганда радянської моделі, її «переваг». Разом з тим СРСР став об'єктом величезного інтересу з боку країн Заходу, де існували лояльні, дружні до СРСР осередки, представлені комуністичними, лівими соціалістичними партіями, профспілковими організаціями, товариствами дружби з Радянським Союзом.

Попри повоєнні труднощі, зарубіжні зв'язки відновлювались: протягом 1944–1948 рр. Україну відвідали близько 30 делегацій або окремих представників тільки з Болгарії, окремі з яких перебували у

---

^{*} У 1958 р. ВТКЗЗ було перейменоване на Союз радянських товариств дружби і культурних зв'язків із соціалістичними країнами, внаслідок чого відбулось перейменування українського відділу на Українське відділення товариств дружби із соціалістичними країнами.

промисловому регіоні, хоча конкретних даних про відвідування Дніпропетровщини матеріали УТКЗЗ не містять (Каковкіна, О. М., 2015, с. 196–197). Кількість зарубіжних візитерів в Україні зростає від 1949 р. Зокрема Дніпропетровщину відвідали 5 делегацій із сімнадцяти того року в Україні (Спр. 185. Київ: ЦДАГО України, арк. 215), 1950 р. – 35 делегацій перебували в Україні, але відсутня інформація по Дніпропетровщині (Спр. 1512. Київ: ЦДАГО України, арк. 79), 1951 р. – сім з 65-ти (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 3), 1952 р. – шість делегацій (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 167–171).

Найважливіша інформація щодо окремих закордонних груп. Серед гостей міста 1951 р. була англійська делегація (Спр. 1891, Київ: ЦДАГО України, арк. 173), делегація з Австралії, член якої, професор Райт, відвідував СРСР у 1927 р., «бачив заводи сталінських п'ятирічок» і тепер висловлював свої захоплення змінами (Спр. 1883. Київ: ЦДАГО України, арк. 158). У 1952 р. Дніпропетровськ та регіон відвідали робітничі делегації Бразилії, об'єднана делегація англійських громадських організацій, делегація товариства німецько-радянської дружби, делегація товариства «Фінляндія-СРСР», селянська делегація Китаю, селянська делегація Румунії (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 167–171).

Інформаційні довідки до ЦК КП(б)У розкривають специфіку, деталі перебування зарубіжних груп, враження гостей. Протягом 13–22 серпня 1952 р. в УРСР перебувала делегація товариства німецько-радянської дружби з Німецької Демократичної Республіки, у складі якої були працівники правління й місцевих організацій товариства. В інформації зазначено, що один з делегатів, архітектор Анте Гербер, проживає в американській зоні окупації Берліна, а «деякі з гостей – Хеккель Готфрід, Кунцель Гельмут під час Другої світової війни брали участь у війні проти Радянського Союзу, а Хеккель Готфрід перебував у полоні і працював на вугільних шахтах Донбасу». Делегацію супроводжували заступник завідувача відділу країн Європи, член ВТКЗЗ Т. Г. Соловійов, два перекладача, член правління УТКЗЗ І. С. Кіфаренко. Німецькі гості відвідали протягом трьох днів Харків, потім – Дніпропетровськ, де оглянули металургійний завод ім. К. Лібкнехта, колгосп ім. Чкалова Новомосковського району, у Запоріжжі – Дніпрогес та шлюзи, після чого відбули до Києва (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 227). «Варто зазначити, що багато хто з делегатів з почуттям тривоги очікували як їх будуть зустрічати трудящі Радянської України. Було помітно, що вони відчувають себе винними за нещодавню війну Німеччини проти СРСР», – зазначалось у довідці. Зокрема Г. Хеккель, завідувач кафедри політекономії центральної школи Шенвальде,

в Берліні, розповів, що брав участь у війні проти СРСР, потрапив у полон і працював на Донбасі, де ближче познайомився з радянськими людьми. Одного разу, коли під час вибуху у шахті був завалений породою, його врятували радянські люди, лікарі виявили велику турботу (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 228). Інший колишній вояк вермахту, Кунцель Гельмут, начальник зміни двох доменних печей металургійного комбінату «Ост», був у роки війни артилеристом: «В боях під Житомиром, у 1943 р. потрапив у «котел», створений радянськими військами. Я хотів був здатися в полон, але будучи заляканим геббельсівською пропагандою, не зробив цього... Хоча і пізно, я прозрів і переконався, особливо тепер, в Радянському Союзі, переконуюсь в миролюбних прагненнях великого радянського народу» (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 230). У прийомі груп з НДР (а пізніше – й ФРН) виникала проблема подолання психологічного протистояння між радянськими та німецькими громадянами, з одного боку, з іншого, – необхідність засудження «західнонімецького імперіалізму» в особі Федеративної Республіки Німеччини, проголошеної у 1949 р. (Багдасарян, В. Э., Орлов И. Б., Мазин К. А., Федупин А. А. и Шнайден, Й. Й., 2007, с. 87–89).

Складні ситуації виникали із гостями з країн, які були союзниками нацистської Німеччини. Так, протягом 29 листопада – 12 грудня Дніпропетровськ відвідали члени товариства «Фінляндія-СРСР», подорож яких в Україні пролягала через Київ, Дніпропетровськ та Одесу. Один з учасників подорожі, Халонен Ханну, капельмейстер м. Лахті, служив у роки війни у військах СС та воював проти СРСР. Про це повідомила керівник групи, прохаючи, щоб ця інформація не повідомлялась групі. «Однак під впливом усього побаченого на Україні, Х. Ханну сам зізнався у своїх злочинах проти СРСР і висловив жаль за своє минуле... заявив, що він був обдурений реакціонерами і тепер докладє усіх зусиль до того, щоб зміцнити справу миру і дружби з СРСР» (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 337). Традиційний огляд Дніпропетровська включав завод ім. К. Лібкнехта, гірничий інститут, дитячу залізницю, Палац студентів. Для гостей підготували концерт у палаці культури коксохімічного заводу за участю державної капели бандуристів. Організатори надали можливість фінам «поспілкуватися з людьми». Багато запитань гості задали працівникам заводу: про кількість робітників, кількість працюючих жінок, максимальну та середню зарплатню, чи є завод найбільшим у галузі, чи зберігається зарплатня у разі лікарняного, розмір пенсій, чи дозволяється понаднормова робота і як вона оплачується, чи беруть участь робітники в обговоренні планів заводу. Справив враження Палац студентів своїми

розмірами, кількістю кімнат, архітектурою та змістом роботи: «Делегати заявили, що нічого подібного вони у своєму житті ще не бачили». Перед від'їздом зазначили, що «Дніпропетровськ є великим промисловим містом Радянського Союзу, що вони вперше бачать таке гарне і чисте промислове місто з великою кількістю зелені, парків, палаців культури, навчальних закладів» (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 336).

Найбільш масовими у перше повоєнне десятиріччя були селянські делегації, які поділялися на дві чи три групи для подальшого перебування в Україні (Перебування на Україні делегації румунських селян, 1952; *Радянська Україна*, 1953). Мета їх перебування визначалась завданнями колективізації (кооперування) сільського господарства у країнах, де наприкінці 1940-х рр. комуністичні режими стали домінуючими, – Польщі, Румунії, Болгарії, Угорщині, Чехословаччині, Китаї, і де активно впроваджувалась радянська модель. З селянських делегацій, які відвідали Дніпропетровщину, найчисленнішими були румунська та китайська – по 80 осіб (Спр. 1891. Київ: ЦДАГО України, арк. 168, 171). До їх програм включались усі традиційні об'єкти показу з більшою увагою до села, причому показові колгоспи та МТС локалізувались найближчими до обласного центру селами, що зумовлювалось можливостями обслуговування: якщо нагодувати гостей обідом у степу було певною екзотикою, то вирішити питання ночівлі та побутового комфорту навіть для невеликих груп було практично неможливо. Тим більш це було складно організувати для селян з країн, де рівень аграрної культури, як і у цілому рівень життя, був вищим. Наприклад, польські селяни у своїх враженнях зазначали бідність українських сел та селян, відсутність можливості вільного пересування та спілкування (Журба, М., 2002, с. 33). На початок 1950-х рр. припадають останні масові селянські делегації, оскільки процес кооперування у країнах «народної демократії» перейшов до стадії завершення і вже не потребував пропагандистського забезпечення.

Протягом 1953–1959 рр., в умовах десталінізації та «відлиги» відбуваються значні зміни у змісті міжнародних відносин за участі УРСР, які стають відчутними з середини 1950-х рр. У документах ЦДАГО України з 1955 р. вживається поняття «делегації та туристичні групи», що відбивало розвиток міжнародного туризму. Подією, яка стала знаковою у розвитку зарубіжних зв'язків СРСР, став Всесвітній фестиваль молоді і студентів у Москві 1957 р., який зібрав 33 тисячі учасників-іноземців, представників 133 країн, та став «своєрідною ідеологічною рекламою СРСР», та «мав нівелювати у сприйнятті світової спільноти образ країни «сталінського соціалізму» (Багдасарян, В. Э., Орлов, И. Б.,

Мазин, К. А., Федунин, А. А. и Шнайден, Й. Й., 2007, с. 85). У 1958 р. створено Бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник», яке разом з «Інтуристом» та Центральною радою з туризму (1962 р.) при Всесоюзній центральній раді професійних спілок стануть у 1960–1980-х рр. «монополістами» у розвитку радянського туризму (Федорченко, В. К. та Дьорова, Т. А., с. 79).

У довідці ЦК КПУ «Про відвідування УРСР іноземними делегаціями та туристами в 1957 р.» (Спр. 4785. Київ: ЦДАГО України, арк. 23–29) містяться статистичні дані, починаючи від 1954 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Статистичні дані про іноземні делегації до УРСР, 1954–1957 рр.

Рік	Кількість делегацій усього	Кількість делегацій соціалістичних країн	Кількість делегацій капіталістичних країн	Кількість країн
1954 р.	167	98	69	36
1955 р.	277	170	107	44
1956 р.	407	262	145	47
1957 р.	797	562	226	75

Частина делегацій відвідувала Україну безпосередньо через УТКЗЗ. У листі Товариства до ЦК КП(б)У за 1955 р. зазначено, що кількість делегацій за рік збільшилась утричі, порівняно з попереднім, а загалом протягом 1955–1956 рр. відвідали Україну 500 делегацій (Спр. 4575. Київ: ЦДАГО України, арк. 290). УТКЗЗ було не ініціатором візитів, а виконавцем планів з міжнародних зв'язків відповідних відділів ЦК компартії. Прагнучи підкреслити «народний» та «добровільний» характер «інтернаціональних», «братерських» відносин, була поширеною практика запрошень від громадських об'єднань. У звіті про роботу УТКЗЗ у 1956 р. йдеться про 28 делегацій з 19 країн, які відвідали Україну на запрошення ВТЗКК, Слов'янського комітету СРСР та інших організацій (Спр. 4337. Київ: ЦДАГО України, арк. 70).

Щодо Дніпропетровщини є дані про п'ять делегацій з шести за 1953 р.: делегація національної спілки студентів Франції, об'єднана робітничка делегація Німеччини, делегація австрійсько-радянського товариства, делегація Австралії, делегація Італії (Спр. 2658. Київ: ЦДАГО України, арк. 283). У 1956 р. Дніпропетровщину відвідали група з Румунії на чолі з Г. Георгіу-Деж, делегація Комісії промислового виробництва Національного зібрання та Ради Республіки Франції

(Спр. 4339. Київ: ЦДАГО України, арк. 78, 132), у 1957 р. – партійна делегація Чехословаччини, про яку повідомлялось на сторінках місцевої преси (Гости из Чехословакии, 1957).

Зміст програм перебування іноземців містять довідки, які надавалися до ЦК КП(б)У. Так, інформацію про візит до Дніпропетровська об'єднаної робітничої делегації Німеччини (дев'ять осіб, зокрема один делегат соціал-демократ із Західного Берліна) у листопаді 1953 р. на ім'я Кириченка надіслав завідувач сектором ЦК КП(б)У з підбору кадрів для МЗС УРСР В. Пересаденко. Маршрут подорожі включав Київ, Дніпропетровськ, Запоріжжя та Сочі. Гости оглянули місто: вокзал, центральний проспект, будівництво житлових будинків. У гірничому інституті задавали багато питань про побутові умови, подарували господарям фотоапарат, отримали від них дві листівки з видами інституту та статуетку старого шахтаря. У дитячому садку № 51 для них виступили з концертною програмою діти, які отримали в подарунок ляльку. Відвідали квартиру робітника заводу Василенка, де довго розмовляли з його дружиною про умови життя, побут, увечері відвідали концерт у будинку культури заводу, спілкувалися із студентами з Німецької Демократичної Республіки, які навчались в індустріально-будівельному інституті. В інформації зазначено, що «відвідування Дніпропетровська справило велике враження, особливо можливість спілкуватися з людьми» (Спр. 2915. Київ: ЦДАГО України, арк. 197–198).

Того самого року на травневі свята на запрошення ВТКЗЗ в СРСР перебувала делегація австрійсько-радянського товариства, яка після радянської столиці, протягом 12–16 травня відвідала Київ, Дніпропетровськ та Запоріжжя. Групу з п'ятнадцяти осіб очолював голова соціалістичної робітничої партії Австрії Е. Шарф, до складу входив А. Ружичка – завідувач відділом пропаганди та агітації Віденського відділення комуністичної партії Австрії (Спр. 2914. Київ: ЦДАГО України, арк. 88). У серпні 1959 р. в Україну приїздила делегація гірників та геологів Другого міністерства машинобудування Китаю, яка протягом тижня проїхала маршрутом Дніпропетровськ – Кривий Ріг – Жовті Води – П'ятихатки – Київ (Спр. 4991. Київ: ЦДАГО України, арк. 97–98).

З відомих візітерів Дніпропетровська варто назвати Стюарта Олсопа (1914–1974), який разом із своїм братом Джозефом був «зіркою» журналістського істеблішменту США другої половини 1940–1970-х рр. Племінники Теодора Рузвельта (по материнській лінії), брати були впливовими фігурами у колі політичної та громадської еліти США (Joseph and Stewart Alsop), яким присвячені ґрунтовні праці американських дослідників (Yoder, E.-M., 1995; Merry, R. W., 1997). У 1955 р. С. Олсоп здійснив подорож по СРСР, побував у Москві і навіть зробив

ексклюзивне інтерв'ю з Микитою Хрущовим. Саме у межах цієї подорожі С. Олсоп побував у Дніпропетровську. У короткій інформації про цей візит «Про приїзд американського журналіста Стюарта Олсопа у супроводі перекладача «Інтуриста» міститься кілька біографічних відомостей про нього: «1914 року народження, син багатого фермера, у 1936 р. закінчив Йельський університет, бакалавр мистецтв. Написав книгу про діяльність американської розвідки у роки Другої світової війни у співавторстві з Бределем. Досвідчений розвідник, тісно пов'язаний з дипломатичними колами США, один з найбільш обізнаних міжнародних оглядачів». В Україні маршрут Олсопа пролягав з Києва пароплавом до Дніпропетровська, потім до Харкова, а звідти – до Москви. Було зазначено, що американський журналіст отримав відмову у відвідуванні суду (Спр. 4129. Київ: ЦДАГО України, арк. 243–244).

У 1956 р. Дніпропетровськ відвідав румунський політичний лідер, перший секретар Румунської робітничої партії Георгіу-Деж (1901–1965) у супроводі кількох представників партії. Їх шлях в Україні, куди вони прибули з Москви, починався у Києві, а далі йшов через Дніпропетровськ, Запоріжжя, Одесу, Кишинів, звідки вже гості поверталися до Румунії. У Дніпропетровську Георгіу-Деж зупинявся у багатоквартирному будинку за адресою вул. Ворошилова, 24 (нині – вул. С. Єфремова). Відповідальний за прийом, перший секретар обкому КПУ В. Щербицький, організував відвідування Всесоюзного НДІ кукурудзи та дослідної селекційної станції у Синельниковому, де гостей пригостили обідом (Спр. 4339 Київ: ЦДАГО України, арк. 73–78). Варто підкреслити, що приїзд румунського лідера припав на період, коли Румунія зусиллями політичного керівництва, безпосередньо Г. Георгіу-Дежа, почала дистанціюватися від СРСР. Несприйняття процесу лібералізації, особливо активованого рішеннями XX з'їзду КПРС, розпочатої реабілітації жертв сталінізму призвело до формування «особливого курсу» Румунії (Гладьшева, А. С., 2018).

Одним з напрямків діяльності УТКЗЗ була організація перебування в Україні канадських українців – членів Товариства об'єднаних українських канадців (далі – ТОУК). Створене у 1941 р. після нападу нацистської Німеччини на СРСР на базі допомогових комітетів українців, Товариство підтримувало СРСР (Тронько, П., ред., 2003, с. 114) й використовувалось останнім як засіб пропаганди. У 1950 р. делегація «прогресивних українців Канади» протягом трьох днів перебувала у Дніпропетровську у межах пароплавної подорожі за маршрутом Київ-Дніпропетровськ-Запоріжжя-Одеса (Спр. 708. Київ: ЦДАГО України, арк. 44–45). Наступного року схожим шляхом через Дніпро-

петровськ проїхав представник ТОУК В. Балай (Спр. 980. Київ: ЦДАГО України, арк. 124–125). Дніпропетровськ був складовою програми літніх канікул для студентів-українців з ТОУК, які навчалися у Києві (Спр. 980. Київ: ЦДАГО України арк. 102–107).

У період «відлиги» Україна підвищила свої показники в міжнародних економічних відносинах, що позначилось на чисельності та змісті зарубіжних зв'язків. У цьому випадку поняття про іноземну присутність значно розширилось. Дніпропетровщина, як важлива складова промислового комплексу УРСР, стала полем доволі інтенсивних контактів. Так, у публікації обласної газети за 1957 р. вказано 36 країн, куди постачалась продукція промисловості області: Австрія, Албанія, Англія, Аргентина, Афганістан, Бельгія, Бірма, Болгарія, В'єтнам, Греція, Данія, Єгипет, Індія, Індонезія, Іран, Ісландія, Італія, Камбоджа, Китай, Корея, Ліван, Монголія, НДР, Пакистан, Польща, Румунія, Сирія, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, ФРН, Чехословаччина, Швеція, Югославія, Японія тощо (Міжнародные связи нашего экономического района, 1957).

Розвивались також контакти з країнами, до яких продукція підприємств ДРНГ не відправлялась, але економічні зацікавлення з обох боків існували, – США, Францією, Великою Британією. Представники окремих галузей важкої промисловості, як правило, відвідували підприємства ДРНГ відповідно до плану взаємних обмінів (Каковкіна, О. М. та Прокопенко, Н. І., 2019, с. 196). Так, у червні 1958 р. група з п'яти «фахівців-гірників» США відвідала заводи та шахти Криворіжжя. До складу американської делегації входили вагомі постаті: О. Джемс, віце-президент з адміністративних питань «Юнайтед Стейс Стіл Корпорейшен» (*United States Steel Corporation*) – провідної сталевих компанії США, К. Нілс, професор Корнелльського університету; Д. Еверет, представник компанії «Пікард Матер енд Компані»; росіянин за походженням Д. Веденський, віце-президент компанії з виробництва нікелю (Спр. 2180. Дніпро: ДАДО, арк. 42). Більша частина програми, розписаної по хвиликах, була присвячена виробничим питанням на гірничих підприємствах Кривого Рогу, одноденне знайомство гостей відбулось із Симферополем та Дніпропетровськом (Спр. 2180. Дніпро: ДАДО, арк. 21–27). Тими ж днями інша група американських фахівців – з чорної металургії, – відвідала провідні металургійні підприємства СРСР. В Україні програма їх перебування включала Запоріжжя, Дніпропетровськ, Нікополь та Кривий Ріг з відвідуванням підприємств, зустрічами з керівництвом. Завершувалась поїздка в Криму, звідки американські гості відлетіли до Москви (Спр. 2180. Дніпро: ДАДО, арк. 9).

У 1958 р. кілька груп із західних країн перебували на Дніпропетровщині: у липні на запрошення профспілки робітників металургійної промисловості СРСР Дніпропетровськ та Кривий Ріг відвідали троє французьких гірників, які побували на заводі К. Лібкнехта, Криворіжстали, Піденному гірничо-збагачувальному комбінаті та руднику ім. Держинського (Спр. 2180. Дніпро: ДАДО, арк. 52–54); з ініціативи профспілки Дніпропетровськ відвідала делегація австрійських металургів (Спр. 2180. Дніпро: ДАДО, арк. 60); у листопаді перебувала англійська делегація з семи фахівців з цинкових покриттів, головною метою для якої був Новомосковський завод – одне з провідних підприємств СРСР у цьому виробництві (Спр. 2180. Дніпро: ДАДО, арк. 68–69).

Вагомі позиції України, зокрема Дніпропетровщини, у розвитку міжнародних зв'язків у галузі чорної металургії засвідчив захід, проведений у Дніпропетровську у квітні 1958 р. – «третє засідання секції сталеплавильного виробництва постійної комісії з чорної металургії РЕВ», де протягом кількох днів у місті працювали представники шести країн (Спр. 2268. Дніпро: ДАДО, арк. 171–172). Безперечно, лідерами серед іноземців були представники країн Східного блоку, про що свідчать матеріали ДРНГ. Наприклад, у 1959 р. підприємства раднаргоспу відвідали 42 групи «іноземних фахівців» – 171 особа, «для вивчення радянського досвіду», – з Болгарії, Угорщини, Чехословаччини, Польщі, Югославії, НДР, Румунії, Китаю. Більшість цих груп побували на підприємствах чорної металургії у Кривому Розі, кілька у Дніпропетровську, а також у Марганці, Нікополі, Дніпродзержинську. Єдина не «важкопромислова» мета приїзду передбачала ознайомлення румунських гостей із рафінацією олії (Спр. 2268. Дніпро: ДАДО, арк. 39–41). Окремим переліком у довідці ДРНГ вказані іноземці, які перебували на навчанні, тобто термін їх перебування, на відміну від цільових груп або делегацій, становив від кількох днів до кількох місяців. У 1959 р. на підприємствах ДРНГ перебували 155 осіб – з Болгарії (76), Чехословаччини (40), Індії (22), Китаю (7) (Спр. 2268. Дніпро: ДАДО, арк. 42).

У 1959 р. після закриття Дніпопетровська, регіон не випав із поля міжнародної, насамперед, економічної активності: практично усі промислові осередки – Кривий Ріг, Дніпродзержинськ, Нікополь, Марганець, Орджонікідзе, – протягом наступних десятиліть приймали десятки груп та окремих осіб із-за кордону, але виключення обласного центру, який посідав важливе місце серед об'єктів показу, з «міжнародного обігу», наявність закритих виробництв у Жовтих Водах, Павлограді, позначилось на розвитку іноземного туризму в регіоні.

У зв'язку із перебуванням іноземних делегацій в місті й області протягом досліджуваного періоду, окрему увагу варто приділити питан-

ню про особливості їх прийому та обслуговування, які розкривають документи вказаних архівів. Практики «гостинності» СРСР ставали засобом пропаганди, тому рівень та стан обслуговування іноземців постійно контролювався владою, відбувався «моніторинг» об'єктів для показу, сфери обслуговування, хоча якісні зміни у цьому напрямку стануть відчутними тільки у другій половині 1950-х рр. Показовим є приклад УТКЗЗ, яке виконувало головну роль в організації та обслуговуванні іноземних гостей, при цьому не мало відповідного ресурсу, про що звітували до ЦК КПУ його працівники протягом 1951 р. (Спр. 1512. Київ: ЦДАГО України, арк. 79–80). На 1956 р. ситуація кардинально не змінилася: не було статуту, умов для ефективної роботи: «немає власного приміщення, не вистачає кваліфікованих працівників, зокрема перекладачів» (Спр. 4337. Київ: ЦДАГО України, арк. 364).

Важливою складовою прийому делегацій була підготовка об'єктів для показу іноземцям. Дані про об'єкти показу, що надавались до ЦК КПУ, свідчать про те, що місто і область були активною частиною міжнародних контактів та подорожей іноземців у 1950-х рр. Так, довідка Дніпропетровського обкому КПБУ за 1951 р. містить кілька десятків об'єктів в області, які «можна показувати іноземцям» (Спр. 977. Київ: ЦДАГО України, арк. 181, 231, 274–279). 1951 роком датована інформація щодо стану підготовки об'єктів, прийому іноземців в Україні. Зокрема зазначено, що «у Києві та Дніпропетровську ще мало показується промислових об'єктів, у Дніпропетровську – тільки завод ім. К. Лібкнехта» (Спр. 1883. Київ: ЦДАГО України, арк. 3). У 1955 р. у «Списку радгоспів та кінних заводів Міністерства радгоспів УРСР, які можна показувати іноземцям» – 20 об'єктів у Дніпропетровській області, окремі переліки надавались від різних міністерств. Серед популярних у Дніпропетровську – «Мала Сталінська дитяча залізниця», палац піонерів, школи № 42 та 81, два дитячі садки, у Кривому Розі – школа № 8 з українською мовою навчання та школа у Дніпродзержинську, та шість шкіл районів (Спр. 4129. Київ: ЦДАГО України, арк. 51–53). Про міста й місця, які могли відвідувати іноземці, дізнаємось із списку за 1956 р., куди входили Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Нікополь, Марганець, села окремих районів. Зокрема – 18 колгоспів, радгоспів та МТС, у Дніпропетровську – гірничий, металургійний та транспортний інститути, індустріальний та гірничий технікуми, школи № 42 та 81, для харчування гостей призначався ресторан станції Дніпропетровськ (Спр. 4337. Київ: ЦДАГО України, арк. 438–439).

Зростання кількості та інтенсивності відвідувань спричиняло організаційні проблеми. Так, у листі до ЦК КПРС на ім'я Суслова від секретаря ЦК КПУ І. Назаренка від 11.05.1956 р. повідомлялося: «За

останній час багато з союзних міністерств і організацій порушують встановлений постановою ЦК КПРС від 25.08.1955 р. порядок попереднього узгодження з місцевими партійними і радянськими органами питання про відвідування міст та об'єктів іноземними делегаціями. Часто про день приїзду у республіці дізнаються за 1–2 дні і навіть у день приїзду... Міністерство культури СРСР повідомило Міністерству культури України про приїзд до м. Києва працівника болгарського міністерства культури тов. Райчева напередодні його приїзду». У документі йде мова про більш як два десятки схожих випадків та висловлюється прохання дати відповідну вказівку міністерствам повідомляти не менше ніж за 5 днів про приїзд зарубіжних делегацій (Спр. 4337. Київ: ЦДАГО України, арк. 184–185).

Стан обслуговування іноземців у регіонах засвідчувала доповідна записка на ім'я першого секретаря ЦК КПУ «Про стан прийому та обслуговування іноземних туристів та делегацій, які відвідували Українську РСР» за 1956 р.: «Стан залишається незадовільним ... Найбільше туристи зупиняються в Одесі і Ялті ... не проводяться заходи по благоустрою готелів у м.м. Дніпропетровську, Херсоні, Харкові для прийому іноземних гостей, в цих готелях номери погано обладнані, без телефонів і санвузлів, з перебоями подається вода, обслуговуючий персонал укомплектований некваліфікованими працівниками. Не в усіх готелях є перукарні та павільйони побутового обслуговування. В Дніпропетровську, як і в інших містах, в ресторанах, де харчуються іноземні туристи й делегації, «не завжди є відповідний асортимент продуктів і вин, особливо не вистачає делікатесів, овочів та фруктів, дуже мало виготовляється українських страв». При цьому «не якісно готуються страви, не кваліфікований персонал, погане оформлення страв, ні в одному ресторані, за винятком «Інтуриста», немає меню на іноземних мовах». Зазначалось, що відсутні «хороші столові прибори, сортове скло, м'які меблі». В аеропортах і на вокзалах м. Сімферополь, Дніпропетровськ, Запоріжжя не обладнано кімнати для відпочинку і харчування іноземних гостей, не підготовлено об'єкти для показу. «Фасади громадських та житлових будинків не відремонтовані, вулиці та тротуари брудні, сміття з деяких дворів вивозиться не систематично і здебільшого у денний час. Мали місце пограбування туристів в Одесі і Дніпропетровську... на вулицях зустрічаються жебраки». При цьому «немає зауважень по транспорту» (Спр. 4339. Київ: ЦДАГО України, арк. 149–153).

У документі за 1957 р. зазначено про значні успіхи в обслуговуванні іноземців в Україні, підвищення якості побутових послуг, зокрема харчування. Поряд з тим вказано й недоліки: несвоєчасна підготов-

ка об'єктів для показу, недостатність місць у готелях для іноземців. Окреме зауваження стосувалось Дніпропетровської області, де «немає працівників, які б спеціально займалися питаннями прийому іноземців» (Спр. 4785. Київ: ЦДАГО України, арк. 28). У звітах по областях про стан обслуговування було зазначено, що у Дніпропетровську та інших містах у магазинах відсутні відділи з продажу сувенірів, у Дніпропетровській області виготовляється тільки один сувенір – скульптура з гіпсу «Українець та Українка» (Спр. 4575. Київ: ЦДАГО України, арк. 78).

Інформація документів свідчить про неспроможність забезпечити інтенсивні міжнародні зв'язки на регіональному рівні належним ресурсом, як кадровим, так і матеріальним, що особливо було складно в умовах не тільки повоєнних років, а й у подальшому. Позитивні зміни у цьому сенсі, зумовлені зміною політики СРСР та процесами лібералізації міжнародних відносин у роки «відлиги», активними вкладеннями з боку держави у сферу туризму, стануть помітними з другої половини 1950-х рр., передусім у розвитку туризму. Однак географія подорожей закордонних гостей не буде включати Дніпропетровщину.

Висновки. Презентовані матеріали доводять, що протягом 1945–1959 рр. місто й область були вагомим складовою у програмах перебування іноземних делегацій в Україні. Дніпропетровськ був самостійним об'єктом або складовою у маршрутах іноземців, які відвідували Київ, Харків, Запоріжжя, Одесу, Сімферополь, формуючи певний набір «візитівок» у першій половині 1950-х рр. за рахунок архітектурного оновлення центру міста, появи нових об'єктів для показу. Промислова частина демонстраційних об'єктів у місті не зростає протягом досліджуваного періоду, судячи з переліків, що можна пояснити формуванням закритих виробництв. У цілому для гостей формувалася образ модерного міста, промислового, культурного та наукового осередку. Важливо підкреслити, що його мала доповнити й «аграрна компонента»: районні центри та села були включені до програм відвідування іноземцями, зокрема селянськими делегаціями. Розширення міжнародних зв'язків у період «відлиги» зумовило відповідні зміни у перебуванні зарубіжних груп: збільшується представництво країн Заходу, а специфікою Дніпропетровщини, як промислового регіону із значними та важливими виробництвами, стає зростання економічної зарубіжної присутності.

Фактичне закриття міста у серпні 1959 р. для перебування іноземців виключило його з туристичних маршрутів, як і в цілому область, яка натомість зберігала провідні позиції в міжнародних економічних відносинах УРСР та СРСР. За кількістю іноземців, які прибували до

регіону наприкінці 1950-х рр., першість тримають Кривий Ріг та Дніпродзержинськ завдяки потужним промисловим комплексам. У зв'язку з цим є можливості розвитку теми як через розширення джерельної бази, так і дослідження окремих аспектів – образу регіону у сприйнятті іноземців, практик обслуговування, спілкування, різноманітних локальних сюжетів. Не менш важливим і цікавим для вивчення є питання про закордонні подорожі жителів Дніпропетровщини.

Бібліографічні посилання

Багдасарян, В. Э., Орлов, И. Б., Мазин, К. А., Федунин, А. А. и Шнайден, Й. Й., 2007. *Советское зазеркалье. Иностранный туризм в СССР в 1930–1980-е годы*. Учебное пособие. Москва: ФОРУМ.

Батарина, А., Бибик, Г. и Митяев, В., 1978. *Ветеран индустрии*. Очерк истории Нижнеднепровского ордена Октябрьской Революции трубопрокатного завода имени Карла Либкнехта. Днепропетровск: Промінь.

Болебрух, А. Г., ред., 2006. *История міста Дніпропетровська*. Дніпропетровськ: Грані.

Гайворонюк, В., 1970. *Деятельность Коммунистической партии Украины по развитию культурных связей Украинской ССР с европейскими социалистическими странами (1956–1965)*. Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. Киев.

Гладышева, А. С., 2018. Формирование «особого курса» Румынии в середине 1950-х – 1960-х гг. *Гуманитарные и исторические исследования*. Ставрополь: Северо-Кавказский федеральный университет, с. 28–34. Доступно: <<https://cyberleninka.ru/article/v/formirovanie-osobogo-kursa-rumunii-v-sotsialisticheskome-lagere-seredina-1950-h-nachalo-1960-h-gg>> [дата доступу: 08.07.2019]

Голуб, А. И., 1986. *Международная деятельность профсоюзов Советской Украины в 1929–1939 гг.* Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. Днепропетровск.

Гости из Чехословакии, 1957. *Днепровская правда*, № 194, 1 октября, с. 1.

Журба, М. А. та Черніговець, Н. М., 2013. *На темному боці Місяця. Зваблені інтернаціоналізмом*. Київ: Неопалима купина.

Журба, М., 2002. За радянським стандартом: Польські селянські делегації в Україні наприкінці 1940-х – початку 1950-х рр. *Історія в школі*, № 5–6, с. 32–35.

Знаменская, М. В., 1974. *Дружба миллионов*. Киев: Наукова думка.

Знаменська, М. В., 1970. Взаємні відвідування колективів трудящих УРСР і зарубіжних соціалістичних країн. 1956–1969. *Український історичний журнал*, № 7, с. 77–82.

Іваненко, В. В. та Голуб А. І., 1992. *Джерела народної дипломатії: Міжнародні зв'язки трудящих України в 20–30 рр.* Дніпропетровськ: Видавництво ДДУ.

Іваницький, М. Н., 1957. *Братерські зв'язки і співробітництво Радянської України з країнами народної демократії*. Київ.

Кабанов, В. И., 1995. Участие немецких специалистов в реконструкции промышленных предприятий Приднепровья (конец 20–х – начало 30–х гг. XX вв.). *Вопросы германской истории*. Днепропетровск, с. 56–61.

Каковкіна, О. М. та Прокопенко, Н. І., 2019. Радянсько-американські економічні відносини доби «відлиги» (на прикладі Дніпропетровщини). В: Висоцький, О. Ю., наук. ред., 2019. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність»*, Дніпро, 24–25 травня 2019 р. Дніпро: СПД «Охотнік». с. 113–116.

Каковкіна, О. М., 2015. Болгарський напрям радянської пропаганди і Україна (друга половина 1940-х рр.). *Гуржіївські історичні читання*. Збірник наукових праць. Черкаси: Видавництво Чабаненко В. Ю., вип. 8–9, с. 195–199.

Кравченко, А. А., 1975. *Интернациональные связи трудящихся Приднепровья с пролетариатом зарубежных стран в 1921–1933 гг.* Дисс. ... канд. ист. наук. Днепропетровск.

Лисевич, И. Т., 1966. *Сотрудничество Советской Украины и Румынии в области науки и культуры. 1945–1964 гг.* Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. Киев.

Международные связи нашего экономического района, 1957. *Днепровская правда*, 29 декабря, с. 3.

Мокин, С. В., 1976. *Интернациональная солидарность трудящихся. Вклад международного пролетариата, прогрессивной зарубежной общественности в строительство социализма в СССР*. Москва: Издательство Московского университета.

Орлов, И. Б. и Попов, А. Д., 2018. *Сквозь «железный занавес» See USSR!: Иностранные туристы и призрак потёмкинских деревень*. Москва: Издательский Дом Высшей школы экономики.

Перебування на Україні делегації румунських селян, 1952. *Зоря*, 19 серпня, с. 1.

Продукція Дніпропетровщини йде в 36 країн світу, 1957. *Зоря*, 18 грудня, с. 2.

Радянська Україна, 1953, 25 січня, с. 2.

Сологуб, В. А., гл. ред., 1983. *Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР*. Киев: Издательство политической литературы.

Сохань, П. С., 1969. *Социалистический интернационализм в действии. Украинская ССР в советско-болгарском экономическом, научно-техническом и культурном сотрудничестве. 1945–1965 гг.* Киев: Наукова думка.

Спр. 185. Оп. 24. Ф. 1. Київ: Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), 320 арк.

Спр. 708. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 260 арк.

Спр. 977. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 348 арк.

Спр. 980. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 221 арк.

Спр. 1512. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 176 арк.

Спр. 1891. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 264 арк.

Спр. 2180. Оп. 2. Ф. 4521. Дніпро: Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО), 69 арк.

Спр. 2184. Оп. 2. Ф. 4521. Дніпро: ДАДО, 75 арк.

- Спр. 2268. Оп. 2. Ф. 4521. Дніпро: ДАДО, 179 арк.
 Спр. 2914. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 112 арк.
 Спр. 2915. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 300 арк.
 Спр. 4129. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 316 арк.
 Спр. 4337. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 439 арк.
 Спр. 4339. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 262 арк.
 Спр. 4575. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 459 арк.
 Спр. 4785. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 260 арк.
 Спр. 4991. Оп. 24. Ф. 1. Київ: ЦДАГО України, 281 арк.
- Тронько, П., ред., 2003. *На скрижалях історії: з історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940–1980-ті роки*. Збірник документів та матеріалів. Київ: Інститут історії України НАН України, кн. 1 (Товариство об'єднаних українців Канади).
- Федорченко, В. К. та Дьорова Т. А., 2002. *Історія туризму в Україні*. Навчальний посібник. Київ: Вища школа.
- Joseph and Stewart Alsop. *Teaching Eleanor Roosevelt Glossary. Eleanor Roosevelt Papers Project*. Available at: <<https://www2.gwu.edu/~erpapers/teaching/glossary/alsop-brothers.cfm>> [Accessed 3 July 2019].
- Merry, R. W., 1997. *Taking on the World: Joseph and Stewart Alsop, Guardians of the American Century*. Penguin Group.
- Yoder, E.-M., 1995. *Joe Alsop's cold war: a study of journalistic influence and intrigue*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

References

- Bagdasaryan, V. E., Orlov, I. B., Mazin, K. A., Fedulin, A. A. and Shnaydgen. Y. Y., 2007. *Sovetskoe zazerkal'e. Inostrannyi turizm v SSSR v 1930–1980-e gody* [Soviet looking glass. Foreign tourism in USSR in 1930–1980s]. Tutorial. Moscow: FORUM (in Russian).
- Batarina, A., Bibik, G. and Mityaev, V. 1978. *Veteran industrii. Ocherk istorii Nizhnedneprovskogo ordena Oktyabr'skoy Revolyutsii truboprolatnogo zavoda imeni Karla Libknekhta* [Industry veteran. Essay on the history of the Nizhnedneprovsky Order of the October Revolution Karl Liebknecht pipe-rolling plant]. Dnepropetrovsk: Promin (in Russian).
- Bolebrukh, A. H., ed., 2006. *Istoriya mista Dnipropetrovs'ka* [History of the Dnipropetrovsk city], Dnipropetrovsk: Hrani (in Ukrainian).
- Fedorchenko, V. K. and Dorova, T. A., 2002. *Istoriya turizmu v Ukraini* [History of tourism in Ukraine]. Tutorial. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).
- File 185. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: Central State Archives of Public Organizations of Ukraine (CSAPO of Ukraine), 320 p.
- File 708. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 260 p.
- File 977. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 348 p.
- File 980. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 221 p.
- File 1891. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 176 p.

File 2180. Inventory 2. Fund 4521. Dnipro: State Archives of Dnipropetrovska Oblast (SADO), 69 p.

File 2184. Inventory 2. Fund 4521. Dnipro: SADO, 75 p.

File 2224. Inventory 2. Fund 4521. Dnipro: SADO, 179 p.

File 2914. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 264 p.

File 2915. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 112 p.

File 4129. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 316 p.

File 4337. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 439 p.

File 4339. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 262 p.

File 4575. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 459 p.

File 4785. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 260 p.

File 4991. Inventory 24. Fund 1. Kyiv: CSAPO of Ukraine, 281 p.

Gayvoronyuk, V., 1970. *Deyatel'nost' Kommunisticheskoy partii Ukrainy po razvitiyu kul'turnykh svyazey Ukrainskoy SSR s evropeyskimi sotsialisticheskimi stranami (1956–1965)* [Activities of the Communist Party of Ukraine on the development of cultural relations of the Ukrainian SSR with the European socialist countries (1956–1965)]. Abstract of PhD dissertation. Kiev (in Russian).

Gladysheva, A. S., 2018. Formirovanie «osobogo kursa» Rumynii v seredine 1950-kh – 1960-kh gg. [Formation of a «special course» of Romania in the mid-1950s–1960s]. *Gumanitarnye i istoricheskie issledovaniya* [Humanitarian and historical research]. Stavropol': Severo-Kavkazskiy federal'nyy universitet, pp. 28–34. Available at: <<https://cyberleninka.ru/article/v/formirovanie-osobogo-kursa-rumynii-v-sotsialisticheskoy-lagere-seredina-1950-h-nachalo-1960-h-gg>> [Accessed 8 July 2019]. (in Russian).

Golub, A. I., 1986. *Mezhdunarodnaya deyatel'nost' profsoyuzov Sovetskoy Ukrainy v 1929–1939 gg.* [International activities of the trade unions of Soviet Ukraine in 1929–1939]. Abstract of PhD dissertation. Dnepropetrovsk (in Russian)..

Gosti iz Chekhoslovakii [Guests from Czechoslovakia], 1957. *Dneprovskaya pravda*, no. 194, October 1, p. 1 (in Russian).

Ivanenko, V. V. and Golub, A. I., 1992. *Dzherela narodnoyi dyplomatiyi: Mizhnarodni zv'yazky trudyashchykh Ukrayiny v 20–30 rr.* [Sources of People's diplomacy: International relations of the working groups of Ukraine in the 20–30's]. Dnipropetrovs'k: Vydavnytstvo DDU (in Ukrainian).

Ivanys'kyi, M. N., 1957. *Braters'ki zv'yazky i spivrobitnytstvo Radyans'koyi Ukrainy z krayinamy narodnoyi demokratiyi* [Fraternal ties and cooperation of Soviet Ukraine with the countries of popular democracy]. Kyiv (in Ukrainian).

Joseph and Stewart Alsop. *Teaching Eleanor Roosevelt Glossary. Eleanor Roosevelt Papers Project*. Available at: <<https://www2.gwu.edu/~erpapers/teaching/glossary/alsop-brothers.cfm>> [Accessed July 3, 2019].

Kabanov, V. I., 1995. Uchastie nemetskikh spetsialistov v rekonstruktsii promyshlennykh predpriyatiy Pridneprov'ya (konets 20–kh – nachalo 30–kh gg. XX vv.) [German specialists' participation in the reconstruction of industrial enterprises in the Dnieper region (late 20's – early 30's of the 20th century)]. *Voprosy germanskoy istorii* [Questions of German History]. Dnepropetrovsk, pp. 56–61.

Kakovkina, O. M. & Prokopenko, N. I., 2019. Radyans'ko-amerykans'ki ekonomichni vidnosyny doby «vidlyhy» (na prykladi Dnipropetrovshchyny) 220

[Soviet-American economic relations during the «thaw» (Dnipropetrovsk region as an example)]. In: Vysots'kyi, O. Yu., ed., 2019. *Sotsial'no-humanitarni doslidzhennya ta innovatsiyna osvityna diyal'nist'* [Social and Humanitarian Studies and Innovative Educational Activities]. Materials of the International Scientific Conference, Dnipro, May 24–25, 2019. Dnipro: SPD «Okhotnik», pp. 113–116.

Kakovkina, O. M., 2015. Bolhars'kyi napryam radyans'koyi propahandy i Ukrayina (druha polovyna 1940-kh rr.) [Bulgarian direction of Soviet propaganda and Ukraine (the second half of the 1940's)]. *Hurzhiyivs'ki istorychni chytannya* [Hurzhiy Historical Readings]: Collection of Scholar Works. Cherkasy: Publish House Chabanenko V. Yu., issue 8–9, pp. 195–199.

Kravchenko, A. A., 1975. *Internatsional'nye svyazi trudyashchikhsya Pridneprov'ya s proletariatom zarubezhnykh stran v 1921–1933 gg.* [International relations of the working groups of the Middle Dnieper with the proletariat of foreign countries in 1931–1933]. PhD Thesis. Dnepropetrovsk (in Russian).

Lisevich, I. T., 1966. *Sotrudnichestvo Sovetskoj Ukrainy i Rumynii v oblasti nauki i kul'tury. 1945–1964 gg.* [Cooperation of Soviet Ukraine and Romania in the field of science and culture. 1945–1964]. Abstract of PhD dissertation. Kiev (in Russian).

Merry, R. W., 1997. *Taking on the World: Joseph and Stewart Alsop, Guardians of the American Century.* Penguin Group.

Mezhdunarodnye svyazi nashego ekonomicheskogo rayona [International relations of our economic region], 1957. *Dneprovskaya pravda*, December 29, p. 3 (in Russian).

Mokin, C. B., 1976. *Internatsional'naya solidarnost' trudyashchikhsya. Vklad mezhdunarodnogo proletariata, progressivnoy zarubezhnoy obshchestvennosti v stroitel'stvo sotsializma v SSSR* [International solidarity of workers. The contribution of the international proletariat, progressive foreign public in the construction of socialism in the USSR]. Moscow: Moscow University Press (in Russian).

Orlov, I. B., and Popov, A. D., 2018. *Skvoz' «zheleznyy zhanaves». Inostrannye turisty i prizrak potemkinskikh dereven'* [Through the Iron Curtain. Foreign tourists and the ghost of Potemkin villages]. Moscow: Higher School of Economics Publishing House (in Russian).

Perebuvannya na Ukraini delehatsiyi rumuns'kykh selyan [Delegation of Romanian peasants to Ukraine], 1952. *Zorya*, August 19, p. 1 (in Ukrainian).

Produksiya Dnipropetrovshchyny yde v 36 krayin svitu [Products of Dnipropetrovsk' region are going to 36 countries of the world], 1957. *Zorya*, December 18, p. 2 (in Ukrainian).

Radyans'ka Ukrayina [Soviet Ukraine], 1953, January 25, p. 2 (in Ukrainian).

Sokhan, P. S., 1969. *Sotsialisticheskiy internatsionalizm v deystvii. Ukrain'skaya SSR v sovetско-bolgarskom ekonomicheskome, nauchno-tehnicheskome i kul'turnome sotrudnichestve. 1945–1965 gg.* [Socialist internationalism in action. Ukrainian SSR in Soviet-Bulgarian economic, scientific-technical and cultural cooperation. 1945–1965]. Kyiv: Naukova dumka (in Russian).

Sologub, V. A. ed. in chief, 1983. *Ocherki istorii profesional'nykh soyuzov Ukrainskoy SSR*, 1983 [*Essays on the history of professional unions of the Ukrainian SSR*]. Kyiv: Political Literature Publishing House (in Russian).

Tronko, P., ed., 2003. *Na skryzhalyakh istoriyi: z istoriyi vzayemozv'yazkiv urядovyykh struktur i hromads'kykh kil Ukrainy z ukrayins'ko-kanads'koyu hromadoyu v druhiy polovyni 1940-1980-ti* [*On the tablets of history: from the history of interconnections of the government structures and public circles of Ukraine with the Ukrainian-Canadian community in the second half of 1940–1980's*]. Collection of documents and materials. Kyiv: Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine, vol. 1 (Tovarystvo ob'yednanykh ukrayintsiv Kanady [United Ukrainian Association of Canada]) (in Ukrainian).

Yoder, E.-M., 1995. *Joe Alsop's cold war: a study of journalistic influence and intrigue*. University of North Carolina Press.

Zhurba, M. A. and Chernihovets, N. M., 2013. *Na temnomu botsi Misyatsya. Zvableni internatsionalizmom* [*On the dark side of the Moon. Seduced by internationalism*]. Kyiv: Neopalyma kupyna (in Ukrainian).

Zhurba, M., 2002. Za radyans'kym standartom: Pol's'ki selyans'ki delehatsiyi v Ukrayini naprykintsi 1940-kh – pochatku 1950-kh rr. [For the Soviet standard: the Polish villagers' delegations in Ukraine in the end of the 1940s – beginning of the 1950s]. *Istoriya v shkoli* [*History in the School*], no. 5–6, pp. 32–35 (in Ukrainian).

Znamens'ka, M. V., 1970. Vzayemni vidviduvannya kolektyviv trudyashchykh URSS i zarubizhnykh sotsialistychnykh krayin. 1956–1969 [Mutual visits of the working groups of the UkrSSR and foreign socialist countries. 1956–1969]. *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal* [*Ukrainian historical journal*], no. 7, pp. 77–82 (in Ukrainian).

Znamenskaya, M. V., 1974. *Druzhba millionov* [*Friendship of millions*]. Kiev: Naukova dumka (in Russian).